

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidättekö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

LapCI ry yhtyy Vammaisfoorumin lausuntoon: Uuden vammaispalvelulain alkuperäinen tarkoitus on ollut implementoida YK:n vammaissopimus suomalaiseen lainsäädäntöön. Vammaispalvelulain tarkoituksena (1 §) on varmistaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuus, osallisuus ja osallistuminen yhteiskunnassa, niiden toteutumisen esteiden ehkäisy ja poistaminen, vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen sekä vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Nyt esitetty soveltamisalan tarkentaminen vaarantaa näiden toteutumisen.”

Hyvinvointialueilla tulee olla lain mukainen velvoite järjestää tarvittavat vammaispalvelut. Erityislailla ei ole tarkoitus turvata hyvinvointialueiden taloutta.

Vammaispalvelulain lähtökohtana tulee ensisijaisesti olla vammaisten henkilöiden palveluiden yhdenvertainen turvaaminen, eikä se onko hyvinvointialueilla mahdollisuus rahoittaa palvelut.

Vammaispalvelulain tarkoitus on edistää vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista siten kuin YK:n vammaissopimuksessa on tarkoitettu ja sen tulisi erottua päätavoitteena selkeästi. Lain tarkoitus (1 §) ja sen soveltamisala (2 §) vaikuttavat nyt olevan ristiriidassa keskenään. Uusi muotoilu lain soveltamisalaksi (§ 2) on kuitenkin kirjoitettu niin, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteet vammaisen osallisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja itsenäisyydestä eivät tule toteutumaan.

LapCI ry yhtyy Kehitysvammaisten tukiliiton lausumaan: Valtion ja hyvinvointialueiden heikkoa taloustilannetta ei tule miltään osin paikata säästämällä vakiintuneesti subjektiivisina oikeuksina turvatuista vammaispalveluista. Euroopan sosiaalisen peruskirjan valvontakäytännössä on

painotettu, että taloustilanteen näkökulmasta sinänsä hyväksyttävissäkin olevat heikennykset perusoikeuksiin tulee kohdistaa muihin kuin yhteiskunnan vähäosaisimpiin. Vammaispalveluista säästäminen kohdistuu monin tavoin suomalaisen yhteiskunnan vähäosaisimpiin ihmisiin. Tämä ei ole muun muassa perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon valossa hyväksyttävää.

Jaamme myös huolen Kuurojen liiton lausuman kanssa: Yhdenvertaisuuslailla (1325/2014) toimeenpannaan osaa vammaissopimuksen velvoitteista. HE-luonnoksessa yhdenvertaisuuslakiin ei kuitenkaan viitata riittävästi eikä kohtuullisia mukautuksia nosteta velvoitteina esiin. Kohtuulliset mukautukset ovat tärkeä osa keinovalikoimaa, jolla nimenomaisesti turvataan vammaisten henkilöiden oikeutta saada itselleen sopivaa palvelua.

On erikoista, että soveltamisalan määrittelyssä pääpaino keskittyy yleis- ja erityislakien välisen hierarkian korostamiseen, mutta samalla varmistaa useilla eri keinoilla, että aiempaa harvempi vammaisen henkilö voi päästä vammaispalveluiden piiriin. Vammaispalvelulailla tulee varmistaa, että yleislakien sopivien ja riittävien palvelujen tarjonnan tarkistamisen jälkeen vammaisella henkilöllä on vahva oikeus saada tarvitsemiaan palveluja.

LapCI ry pelkää, että nyt soveltamisala on asetettu niin tiukaksi, että asiakkaat jäävät ilman tarvitsemiaan palveluja, tai joutuvat hakemaan niitä valitusten ja hallinto-oikeuden kautta. LapCI ry yhtyy Kehitysvammaisten Tukiliiton lausuntoon: Jo hyväksytyssä uudessa vammaispalvelulaissa säädetään niin ikään subjektiivisina oikeuksina turvatuista, vamman vuoksi välttämättömistä palveluista. Soveltamisalasäännöksen muotoilulla tulee ensisijaisesti tavoitella näiden palveluiden turvaamista kaikille niitä tarvitseville eri tavoin vammaisille ihmisille sekä vammaisten ihmisten itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteuttamista Suomea sitovan YK:n vammaissopimuksen mukaisesti sen sijaan, että korotetaan jo valmiiksi mm. laissa moneen kertaan toistettujen välttämättömyysedellytysten vuoksi melko korkeaa kynnystä päästä lain mukaisten palveluiden piiriin.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esitysluonnoksella ei päästä siihen tavoitteeseen, joka koko vammaispalvelulainsäädännön uudistamisella on usean eri hallituskauden ajan ollut: varmistaa se, että eri tavoin vammaiset henkilöt pääsisivät nykyistä yhdenvertaisemmin maksuttomien vammaispalveluiden piiriin silloin, kun kyse on vamman vuoksi tarvittavasta avusta ja tuesta. Nyt esitetyillä muutosehdotuksilla ei päästä esitettyihin tavoitteisiin, vaan ne johtaisivat todennäköisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien heikompaan toteutumiseen.

Tavoitteet eivät ole riittäviä, sillä niissä ei mainita YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa tai vammaisten henkilöiden itsenäisen elämän ja osallisuuden turvaamista. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät turvaa itsenäistä elämää ja osallisuutta. Esitysluonnoksessa jää huomioitta niiden harkinnanvarainen kohdentaminen ja määrärahasidonnaisuus eivät aina turvaa itsenäistä elämää ja osallisuutta. Lisäksi ne ovat asiakasmaksullisia.

LapCI ry yhtyy Lastensuojelun Keskusliiton lausuntoon siitä, että asiakkaiden palvelutarpeet tulisi aina täyttää täysimääräisesti. Lain muutosten ei tulisi johtaa tilanteeseen, jossa asiakas ei saa tarvitsemaansa palvelua. Koska sosiaalihoitolain mukaisia palveluita ei ole turvattu subjektiivisina oikeuksina vaan ne järjestetään niihin varattujen määrärahojen puitteissa, vaarana on, että vammaisen henkilö voi jäädä täysin ilman tarvitsemiaan palveluita. Tällöin henkilön perustuslain (19 §) mukaiset oikeudet välttämättömään huolenpitoon ja riittäviin sosiaali- ja terveystalouteihin vaarantuisivat.

LapCI ry on Kehitysvammaisten Tukiliiton mukaan huolissaan, että esitysluonnoksen mukainen soveltamisalasäännös on sanamuodoltaan vaikeaselkoinen, ja se asettaa vammaispalveluiden saamiselle useita eri kriteerejä, joiden keskinäinen painoarvo ja oikeudellinen merkitys ei ole esityksen perusteella selkeä. On perusteltua olettaa, että säännöstä on käytännössä hyvin vaikeaa soveltaa ainakaan yhdenmukaisesti, minkä vuoksi esitysluonnoksen mukaisen sääntelyn ei voida odottaa johtavan aiempaa yhdenmukaisempaan lainsoveltamiseen ja siten yhdenvertaisuuden kohentumiseen valtakunnallisella tasolla – pikemminkin päinvastoin.

Lain tulee olla kirjoitettu niin selkeästi, että soveltamisohjeita kirjoitettaessa jäisi tulkinnan varaa. Silloin vaarana on, että vaikeassa tilanteessa olevat hyvinvointialueet tulkisivat lakia sen alkuperäistä henkeä vastaan, jolloin vammaiset jäivät ilman heille kuuluvia palveluita.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

LapCI ry mielestä muutosehdotus 2 §:ää on kokonaisuudessaan epäselvästi ja tulkinnanvaraisesti kirjoitettu. Se, miten asia on kirjattu uuteen vammaispalvelulakiin, on riittävää ja selkeää. Muutosehdotus tekee kyseisen säännöksen soveltamisesta erittäin vaikeaa ja voi johtaa epäyhdenvertaisiin käytäntöihin. LapCI ry ei näe tarvetta ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavalle säännökselle.

LapCI ry yhtyy Kuurojen Liiton lausuntoon, jossa huomautetaan, että viittomakielen opetusta tarvitsevien vammaisten lasten ja heidän lähipiirinsä oikeudesta saada viittomakielen opetusta (VPL 7 § valmennus) ei säädetä lainsäädännössämme missään muualla. Palvelua ei ole mahdollista saada sosiaalihoitolain perusteella, vaan vammaispalvelulaki on tosiasiallisesti ainoa laki. YK:n vammaissopimus ja uusi, jo vahvistettu vammaispalvelulaki tuovat asian tärkeyden vahvasti esiin, joten soveltamisalaa nyt sisällytetyillä ylimääräisillä välttämättömyyden kriteereillä ei ole hyväksyttävää vaikeuttaa tämän palvelun saamista. Kyse on tyypillisesti lapsen ja nuoren elämänvaiheeseen sijoittuvasta palvelusta, joten esitämme, että asiaa vielä avataan esimerkiksi esitysluonnoksen tässä kohdassa s. 55–56 selkeämmin – nyt asian vakavuus ei tekstistä tule ilmi.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

LapCI ry katsoo, että Hallituksen tekemässä muutosehdotuksessa 2 § on kokonaisuudessaan sekava ja sitä on poikkeuksellisen vaikea tulkita. Se, mitä tarkalleen ottaen ”elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeava tarve” tarkoittaa, ei avaudu myöskään perusteluista. LapCI ry esittää, että 2 § säilytetään kokonaisuudessaan sellaisena, kun se on uudessa vammaispalvelulaissa eikä siihen tehdä HE-luonnoksessa ehdotettuja muutoksia.

LapCI ry yhtyy Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunnossaan esittämään huoleen 2 pykälän perusteluissa olevan ”Lapsuus ja nuoruus” -osion kirjaukseen, jossa todetaan: ”Vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpidon tarve poikkeaa harvoin saman ikäisten lasten tarpeista.” Kun kyseessä on vammaisen tai sairain lapsi, tilanne kuormittaa vanhempia ja muuttaa väistämättä perheen arkea merkittävästi. Siinä missä terve vauva heräilee muutaman tunnin välein, voi vammaisen lapsen vanhemmat joutua valvomaan 24/7, jotta lapsi pysyy hengissä ja hengitystiet auki. Kuulovammaisena syntyneen lapsen vanhemmat joutuvat keskittymään vuorovaikutuksen rakentamiseen, opettelemaan tukiviittomia, tai mahdollisesti kokonaan uuden kielen, jotta pystyvät kommunikoidaan lapsensa kanssa. Sisäkorvaistuteleikkaus tai sen jälkeinen erittäin vaativa ja paljon panostusta tarvitseva kuulon kuntoutus vaatii huomattavan panostuksen vanhemmilta sekä lapsi pitää opettaa kokonaisuudessaan kuulemaan, tottumaan ääniin ja toimimaan kuulonsa varassa, mitä ei voida katsoa tavanomaiseksi lapsen hoitamiseksi. Siksi perusteisiin ei voida kirjata tällaista perusteetonta oletusta.

LapCI ry korostaa samoja asioita kuin Kehitysvammaisten Tukiliiton lausunnossa: jossa Tukiliitto katsoo, että esimerkiksi lasten kohdalla on usein hyvin hankalaa määritellä, mikä on tavanomaista ikä- ja kehitysvaiheeseen liittyvää avun ja tuen tarvetta ja mikä puolestaan vammasta tai sairaudesta johtuvaa tarvetta. Esitysluonnoksen perustelut ovat näiltä osin puutteelliset ja osin myös hyvin ongelmalliset, kun niissä (s. 55) ei esimerkiksi huomioida sitä, että varsinkin vaikeammin vammaisen vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpito poikkeaa yleensä merkittävästi vammattoman saman ikäisen lapsen huolenpidosta, minkä vuoksi vanhemmat tarvitsevat siihen riittävän vahvan avun ja tuen. Suurena riskinä on, että jo muutenkin yleensä erityisen kuormittuneille vammaisen lapsen vanhemmille jäisi tämän esityksen edetessä jatkossa entistä suurempi ja helposti kohtuuton vastuu lapsen vammasta johtuviin, usein hyvin vaativiin tarpeisiin vastaamisesta. Tämä syrjäyttää vanhempia työelämästä ja johtaa monesti myös siihen, että lapset päätyvät raskaampien ja kalliimpien palveluiden piiriin, kun perheet eivät ilman riittävää apua ja tukea pysty huolehtimaan heistä kotona.

LapCI ry yhtyy Heta-liiton lausuntoon: Ehdotuksen 2 § 3 momentti tulee poistaa kokonaisuudessaan. Ehdotus mahdollistaisi mielivaltaiset ja syrjivät tulkinnot siitä, mitä mihinkin elämänvaiheeseen kuuluu tai ei kuulu. Vammaispalveluiden kuten henkilökohtaisen avun tulee olla arvoneutraalia ja mahdollistaa omat valinnat. Palvelujen käyttökohteita ei tule rajata sen perusteella, mitä saatetaan olettaa kuuluvan tiettyyn elämänvaiheeseen tai tavanomaiseen elämään.

Ehdotukseen sisältyy kaksi hieman samaa teemaa koskevaa rajausta. 2 § 1 mom. mukaan vammaispalveluja järjestetään niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Toisaalta vammaispalveluja kuuluisi järjestää vain, jos vammaisen henkilön välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Nämä saattavat olla käytännön tilanteissa jännitteisessä suhteessa keskenään ja ratkaisu on vaikeaselkoinen.

Heta-liitto on esittänyt, että tavanomaisen elämän käsitettä ei pidä ainakaan käyttää niin, että sillä rajataan vammaispalveluiden käyttöä. Näin on kuitenkin tässä lakiehdotuksessa tapahtumassa. Käsite on liian tulkinnanvarainen ja vastoin mm. YK:n vammaissopimuksen periaatteita. Vammaiselle henkilölle tulee jäädä määräysvalta päättää, mihin hän tarkkaan ottaen käyttää esim. henkilökohtaista apua (YK:n vammaisoikeuskomitean yleiskommentti nro. 5).

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Vammaispalveluilla on tarkoitus kompensoida vammaisen henkilön vamman tai pitkäaikaissairauden aiheuttamaa haittaa, joka auttaa vammaista ihmistä pääsemään sille samalle viivalle tai edes lähelle sitä, vammattoman ihmisen kanssa. Päästäkseen yhdenvertaiseen asemaan ei vammaisen henkilön pidä joutua itse maksamaan palveluista, joita hän ei ilman vammaansa tarvitsisi.

Tulee muistaa, että yhdenvertaisuutta ei ole se, että vammaisen henkilö joutuu maksamaan hänelle välttämättömistä palveluista, joita vammaaton henkilö ei tarvitse. Yhteiskunnan rakenteelliset saavutettavuus- ja esteettömyyspuutteet eivät saa koitua vammaisen maksettavaksi.

Suurin osa vammaisista henkilöistä on pienituloisia, jotka eivät vammansa vuoksi pysty tekemään palkkatöitä ja elävät koko elämänsä pienen eläkkeen varassa. Mikäli he joutuivat maksamaan heille välttämättömistä palveluista, johtaisi tämä siihen etteivät he pystyisi ottamaan heille elintärkeitä ja heidän osallisuuttaan yhteiskuntaan mahdollistavia palveluita. Sosiaalipalveluiden maksullisuus pohjautuu siihen ajatteluun, että kyse on lyhytaikaisesta palvelusta, joka mahdollistaa pärjäämisen lyhyen ajan jakson elämästä. Vammaispalveluiden maksuttomuus on keskeistä, jotta vammaisen henkilö voi hyödyntää hänelle myönnettyjä palveluita. Vammaisen henkilö tarvitsee palveluja, koko elämänsä ajan.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

LapCI ry yhtyy tässä kohdassa Heta-liiton lausuntoon:

Ajatus säännöksen taustalla on kannatettava, mutta säännös on riittämätön ja liian tulkinnanvarainen turvaamaan sitä, että vammaisen henkilön toimeentulo ja perus- ja ihmisoikeudet eivät vaarantuisi asiakasmaksujen vuoksi. Sote-palvelujen maksuhojennusten tiedetään toimivan puutteellisesti. Niistä ei välttämättä tiedoteta, eivätkä asiakkaat pääse niitä täysimääräisesti hyödyntämään. Käytännöt ovat usein epäoikeudenmukaisia sellaisille henkilöille, joilla on jonkin verran tuloja ja varoja siten, että he eivät aivan pääse maksuvapautusten piiriin. Säännöksen nimitys suojasäännöksenä ei anna oikeaa kuvaa sen luonteesta, sillä sen toteutuminen käytännössä on hyvin epävarmaa.

Vertailukohtana voidaan käyttää esimerkiksi henkilökohtaista apua. Vaikka henkilökohtainen apu on säädetty maksuttomaksi, on ollut vaikeuksia saada hyvinvointialue vastaamaan kaikista lakisääteisistä kuluista. Avun käyttäjien on saattanut olla pakko esim. maksaa työterveyshuollon kuluja varoista, jotka olisi tarvittu arjen pakollisten asioiden kuten ruoan ja lääkkeiden hankkimiseen. Laillisuusvalvojien useat kannanotot eivät ole auttaneet, ja asia on edelleen yhdenvertaisuusvaltuutetun toimenpiteiden kohteena.

Hyvinvointialueiden säästöpaineeet vaikuttaisivat todennäköisesti niin, että maksuvapautuksia ei helposti myönnettäisi. On todennäköistä, että suojasäännöstä tultaisiin soveltamaan korkeintaan yksittäisissä ääritapauksissa, joissa asiakkaalla on esimerkiksi juristi vaatimassa asiaa.

Jos lakiin otetaan tämän tyyppinen säännös, sen tulee olla ehdottomasti hyvinvointialuetta velvoittava. Lisäksi tulisi määritellä tilanteita, joissa maksuvapautus on ainakin myönnettävä (esim. köyhyysrajan alapuolella elävät, takuueläkkeen piirissä olevat, opiskelijat). Näin säännöksen soveltamiseen jäisi vähemmän tulkinnanvaraa, ja laista ilmenisi selvästi, ketkä ainakin ovat maksuvapautuksen piirissä.

Tämän lisäksi LapCI ry toivoo, että asiakasmaksujen maksukattoa seurattaisiin viranomaisen toimesta, kuten lääkekaton kanssa on. Moni maksaa kaikki sairaala- ja asiakasmaksut, tietämättä maksukaton tulleen täyteen, jolloin osa maksavista palveluista muuttuu ilmaiseksi tai niiden hinta alenee. Silti laskutetaan täydellä hinnalla, jos asiakas ei tiedä, osaa tai kykene asiaa itse hoitamaan.

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

LapCI ry:n mielestä on tärkeää, että uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan sellaisena kuin se alun perin hyväksyttiin ja käsillä olevassa HE-luonnoksessa ehdotettuja muutoksia ei

toteuteta. Esitettyjen muutosten tekeminen vammaispalvelulakiin johtaisi vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen heikennykseen ja on ristiriidassa YK:n Vammaissopimuksen periaatteita.

Grundström Janet

LapCI - sisäkorvaistutelasten valtakunnallinen yhdistys ry